յայտնի իր հնարածոյ պատմուածքներով։ Քաջն Էրի պատմութիւնը նրա յերիւրանքների նման չէ համարում իմաստասէրը։ Այս ակամայ compliment այլ կերպ չի կարելի հասկանալ եւ այլ բան չէ նշանակում, եթէ ոչ այն, որ Էրի զրոյցը իրօք տարածուած է եղել եւ ժողովրդական։ Էրի զրոյցը պէտք ունի տակաւին քննութեան, մանաւանդ այն մասում, ուր պատմում է նրա տեսիլը։

Հին հետազօտները, ինչպէս օր. Կղեմենտ Ալեքսանդրացին, (Strom. V 14 103) կամ Պրոկլ (ոս)ը (Plat. Republ. Comm. II p 109) առանձին հետաքրքրութիւն են ընծայում Էրին եւ համեմատում են եւ մինչեւ իսկ նոյնացնում են նրան Զրադաշտի հետ։

Սակայն, Էրի տեսիլը անմիջական աղերս չունենալով մեր խնդրին, նրա քննութիւնն եւս թողնելու է։ Մեզ համար կարեւորը հայ Էրի յարութիւնն է։ Պատերազմում ընկած, յետոյ կենդանացած, նա յար եւ նման է մեր Արային։ Երկուսի ազգակցութիւնը ըստ անուան եւ ըստ առասպելի էութեան կասկածի տեղիք չեն տալիս եւ բացատրուելու է նրանով, որ երկուսի աղբիւրն ընդհանուր է եւ հայ ժողովուրդի դիցաբանական աշխարհն է։

Պամփիւլացի հայ Էրը մերձաւոր խնամութիւն է ցոյց տալիս նաեւ Թրակիական Զալմոքս(իս)ի հետ։

Այս կապը զարմանալի պիտի չթուայ, եթէ յիշենք հայերի արենակցութիւնը Թրակիական ցեղերին։

Հերոդոսի պատմելով (IV 94–96) Թրակիայի ամենաքաջ եւ արդարասէր ցեղը, որ կոչւում էր Գետ, հաւատում էր հոգու անմահութեան։ Այս վարդապետութեան ուսուցիչը համարւում էր Զալմոքս(իս), որ իբր թէ ստրուկ եւ աշակերտ է եղած Պիւթագորին եւ նրանից սովորած հոգու անմահութեան գաղափարը։ Դառնալով հայրենիք սա քարոզել է նոյնը իր ժողովուրդին։ Ստրկութիւնից ազատուելուց յետոյ Զալմոքս(իս) յաջողում է մեծ հարստութիւն դիզել, որ եւ զործ է ածում իր հայրենակիցների զեհիկ բարքերը մեղմացնելու, ընտելացնելով նրանց իր մեծ ուսուցչի վարդապետութեան։ Այս նպատակով նա յարդարում է մի գեղեցիկ սրահ եւ այնտեղ հաւաքելով իր հայրենակիցներին հիւրասիրում է նրանց մեծ խնճոյքներով, որի ընթացքում քարոզում է հոգու անմահութեան հաւատը եւ յուսադրում անդրաշխարհային կեանքի հաճոյական եւ երջանիկ պատկերով։ Այնուհետեւ Զալմոքս(իս)ը պատրաստում է իրեն համար մի գետնափոր վիհ, մտնում է այնտեղ եւ չքանում իր հայրենակիցների տեսութիւնից։

Անցնում է երեք տարի։ Ժողովուրդը նրան վաղուց մեռած համարելով, ցաւ է յայտնում եւ ողբում նորա կորուստը։ Սակայն, չորրորդ տարին նա յայտնւում է։ Ժողովուրդը տեսնելով այս հրաշքը, հաւատում է եւ ընդունում նրա վարդապետութիւնը։

Մի ուրիշ տեղեկութեամբ, որ ծագում է հաւանօրէն Հեկատէից եւ որ պահուել է Փոտի մօտ (նաեւ Սուիդա)։ «Անշուշտ դիտական ցեղեր են Տերիչ եւ Կրոբիւչ անուն ժողովուրդները, որ հետեւորդ լինելով Զալմոքսի ուսման հաւատում էին նաեւ, որ մեռնողները նրա մօտ են գնում եւ որ վերստին պիտի յետ դան, այսինքն՝ յառնեն»։

Գետերը իրենց անմահ էին համարում, ինչպէս վկայում է Հերոդոսը եւ կարծում էին, որ մեռնողը գնում է Զալմոքսի մօտ։ Հինգ տարին մի անգամ մի մարդ էին զոհում վիճակով, որ նա իրենց բաղձանքները յայտնի Զալմոքսին։

Ցոյն պատմագիրը արդարացի կասկած է յայտնում, որ Զալմոքսը Պիւթագորին աշակերտած լինի եւ նրանից ուսած։ Աւելի հաւանական է համարում, որ նա Պիւթագորից յառաջ էր ապրում եւ որ աւելի շուտով աստուած էր քան մարդ։

Ցիրաւի Զալմոքսը աստուած է եւ բուսականութեան կամ բարերար բնութեան աստուած, նման Ատիսի եւ Ադոնիսի։ Նրա երեքամեայ չքացումը եւ վերյայտնութիւնը, ինչպէս մեկնում է Վ. Տոմաշեկ իր յայտնի աշխատութեան մէջ Die Alten Thraker, II, սիմբոլիկ արտայայտութիւն է կամ արձագանգ Թրակիայում ընդունուած այն սովորութեան, որի համաձայն հողն երեք տարի անմշակ էր մնում, հանգիստ էր առնում եւ հերկւում էր միմիայն ամէն չորրորդ տարին։ Երեք տարի Զալմոքսը, հողի եւ բուսականութեան ոգին, թաղնւում էր, անհետանում, Նրան ողոքելու եւ շնորհը խնդրելու համար զո-